

**6. Møde
om Udforskningen
af Dansk Sprog
til minde om
Peter Skautrup 1896-1996**

Aarhus Universitet
10.-11. oktober 1996

Redigeret af
Peter Widell og Mette Kunøe
Århus 1997

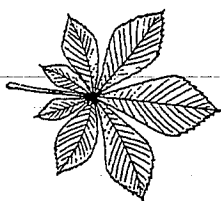
INDHOLD

Forord			9
Program			12
Delagere			22
Jørgen Chr. Bang	Runeernes genealogi og grammatologi - til minde om to sprogforskere, Peter Skautrup og Kai H. Sørensen		41
Kurt Braunnillier	Kontrastive analyser tysk-dansk/ dansk-tysk 1945-1995: en kritisk redegørelse		48
Randi Benedikte Brodersen	Nabosprogsundervisning og nabosprogsbøger på nordiske universiteter - en kritisk karakteristik		57
Dorthe Duncker	Hvordan bliver en orden til en norm?		67
Jørgen Døør Martin Bruun Møller Inge-Merete Wiig Tolstrup	Mødres mål - en økologivistisk diskursanalyse		77
Kirsten Gonnard	Teorier om sprog, kommunikation og køn		86
Hans Götzsche	Forklæringsmodeller i sproghistorien belyst med et eksempel fra den aktuelle sprogudvikling		99
Carsten Hansen	Lakoff og Johnsons metaforprojekt - status og perspektiver		109
Lise Horneman Hansen	Har tænde-bøjningen været den eneste produktive bøjning?		117
Jesper Hermann	Dialogiske forståelser og deres grundlag		

Anne Holmen	Normer for dansk som andetsprog	130	Rita Therkelsen	Sprog og læseproces	269
Niels Hastrup	Instrukser og modeller - en kommentar til Skautrups kildeinddelinger	143	Karen Thuesen	Folkevisesproget - efter Skautrup	281
Eva Skafte Jensen	Godt og gerne - modalitet og polaritet	154	Ole Togeby	Nominalernes bestemhedsformer informasjons-teoretisk anskuet	289
Allan Karker	En fællesnordisk sproghistorie	165			
Erik Vive Larsen	Om C.F. Dichman og hans <i>Forsøg til en dansk Sproglære</i>	171			
Audrey de Leeuw	Oversættelse af syntaktiske konstruktioner fra dansk til nederlandsk	180			
Christier Lindqvist	Schwa-bortfall och R-vokalisering kontra skriftinducerad resitution. Morfologiska och fonologiska konsekvenser i danskt standards-pråk	189			
Karen Lund	Form og funktion i dansk som fremmed- og andetsprog	200			
Rikke Buch Nielsen Marianne Rahje	Ciater i ungdomssprog	214			
Karen Margrethe Pedersen	Verbet <i>gå</i> - i forbindelser som <i>gå i skole</i> , <i>gå til doktor</i> , <i>gå på mosen</i>	226			
Inge Lise Pedersen	Sprogarter og sprogforandring i 1800-tallet	237			
Hanne Ruus	Hardysseord og kerneord	246			
Inger Schoonderbeek	En ordgeografisk undersøgelse med udgangspunkt i sallingmålets ordforråd	256			
Knud Sørensen	Forelæde anglicismer i dansk	264			

6. Møde
om Udforskningen af Dansk Sprog
til minde om Peter Skautrup 1896-1996

Institut for Nordisk Sprog og Literatur
Århus Universitet
10.-11. oktober 1996

Hvis en norrøn overlevering har influeret den danske så sent som i 1400-tallet, må den her have mødt en fast og veludviklet tradition, som kun i ringe grad var modtagelig for gennemgribende verbale påvirkninger. I hvert fald adskiller kæmpeviserne sig sprogligt så lidt fra de øvrige visegrupper, at det varede længe, inden man for alvor gennemskuede deres mere omfattende afhængighed af vestnordiske kilder.

Hvor meget vi end kunne trænge til en revideret beskrivelse af problemerne omkring folkeviseens data før optegnelsesiden, må det indtil videre slås fast, at de teorier, der inden for de sidste par årtier har set dagens lys, ikke er tilstrækkelig overbevisende til at vælte de gamle. Skautrupps præsentation af folkevise sproget har med andre ord visse skævheder, men grundlæggende fejlagtig kan den næppe kaldes.

Litteratur

- Agershou, Agnes. 1943. Oprindelige Træk i dansk Folkevise-sprog. *Sprog og Kultur* bd. XII: 65-74.
- Bom, Kaj. 1973. Danmarks Norske Folkeviser. *Danske Studier*: 185-190 og M 44-M 74.
- Brøndum-Nielsen, Johannes. 1910/1951. De danske Folkeviseers Betydning i sproglig Henseende. *Nordisk Trakthet & li* bearbejdet af (tryk) *Studier og Tydingen*: 1-18.
- Dal, Erik. 1956. *Nordisk Folkeviseforskning siden 1800*. København.
- Grundtvig, Svend, Axel Olrik, Hakon Grønner Nielsen et al. (red.). 1853-1976. *Danmarks gamle Folkeviser* bd. I-XII. København. (DgF).
- Gammel dansk Ord bog*. Under forberedelse v. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Grundtvig, Svend. *Glossar til Danmarks gamle Folkeviser* bd. I-IV. DFS 57-60. (Ikke publiceret).
- Hjorth, Poul Lindegård. 1995. Folkeviseens Sprog: Daterings- og Proveniensproblemer. *Danske Studier*: 42-62.
- Hjorth, Poul Lindegård. 1976. Linköping-handskriftet og "Ridderen i Hjorteham". *Danske Studier*: 5-35.
- Jonsson, Bengt R. 1989/1990-91. Bråvalla och Lena. Kring Balladen SMB 56. *Sunlen* 1989: 49-166 & *Sunlen* 1990-91: 163-458.
- Jørgensen, Aage. 1964. Folkevise sproget. Med særligt henblik på DgF 239 Møens Morgen-drenge. *Danske Studier*: 5-23.
- Piø, Jørn. 1985. *Nye Veje til Folkevise*. København.
- Skautrup, Peter. 1944-1970. *Det Danske Sprogs Historie* bd. I-IV. Med registerbd. København. (SMB).
- Sveriges Medeltida Ballader* bd. I-III: 1983-90. Svenskt visarkiv (udg.). Stockholm.
- Thuesen, Karen. 1995. Med Pen i Hånd? *Danske Studier*: 63-72.
- Thuesen, Karen. 1982. *Studier i Folkeviseens Ordforråd*. Konferensspeciale (ikke publiceret). København.

Peter Widal og Mette Kunze (udg.):
6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1997

NOMINALERNES BESTEMTHEDSFORMER INFORMATIONSTEORETISK ANSKU- ET

Af Ole Togeby (Aarhus Universitet)

Sprog og tanke

Man kan kun tale om "sprog" når et menneske deler sine tanker med andre ved hjælp af tale eller skrift, dvs. sekvenser af observerbar og genkendelig adfærd eller rækker af spor af adfærd, i overensstemmelse med et system af fælles regler for hvad adfærden (sporene) tæller som i givne sammenhænge. Tanker er mentale repræsentationer i bevidstheden. En mental repræsentation har form af et mentalt rum med en konfiguration af mentale emner, og mentale forhold mellem dem, og den er rettet mod, afbilder eller beskriver den tænkte situation.

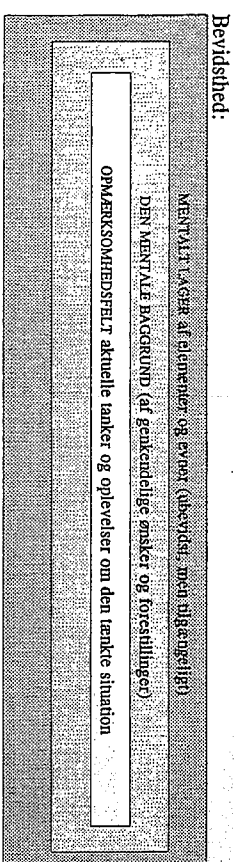
Bevidsthed er en fænomenologisk størrelse, et fænomen, der består af tre typer af mentale repræsentationer der som kinesiske æsker er indlejret i hinanden med forskellige grader af opmærksomhed: det mentale lager af mulige tankeelementer, som er ubevidste men tilgængelige, den mentale baggrund, som uden for opmærksomheden rummer genkendelige sagforhold, og opmærksomhedsfeltet, som er det man kan kalde de givne tanker.

Opmærksomhedsfeltet er det som opmærksomheden retter sig mod, dvs. et mentalt rum (med emner og forhold i tid) der repræsenterer en hel situation, det tænkte situation (som ofte ikke er den samme som den aktuelle situation). Indholdet i opmærksomhedsfeltet skifter bestandig og efter ganske få sekunder, men hver ny situation vil altid være defineret i forhold til den mentale baggrund som de er indlejret i.

Den mentale baggrund er de ønsker og forestillinger som man har, men ikke er opmærksom på, og som opmærksomhedens søgelys vilkårligt kan rettes mod. Den indeholder for det første repræsentationer af den omtalte situations rammer og baggrund (tid og rum). For det andet indeholder den mentale baggrund en repræsentation af den situation bevidsthedens krop aktuelt befinder sig i, dvs. af 'jeg', 'nu' og 'her', af hvad 'jeg' et sanser, af 'jeg' eis følelser i forhold til den tænkte situation og dets hensigter og planer i forhold til den, af andre tilstedeværende bevidstheder i situationen med hvad det indebærer. For det tredje indeholder den mentale

baggrund repræsentationer af de historiske og kulturelle forudsætninger for den aktuelle situation, den aktuelle kultur og jeg'ets livshistorie, livssyn og verdensbillede.

Det mentale lager indeholder ikke repræsentationer af situationer som kan gøres bevidte i opmærksomhedsfeltet, men bevidsthedsselementer, regler og evner til konstruktion af mentale rum i opmærksomhedsfeltet, det vil sige: elementer fra hvad jeg'et har oplevet og kan huske, alt hvad jeg'et har lært og kan, specielt alle de sproglige regler, alle de muligheder som jeg'et kan forestille sig. Det hele kan illustreres således:

Bevidsthedens tre områder: opmærksomhedsfeltet i den mentale baggrund, i det mentale lager, som kinesiske æsker.

Relevans

Meddelelse af private fenomenologiske tanker ved hjælp af offentligt observerbar adfærd er kun mulig når både afsender og modtagere i kommunikationen kan forudsætte princippet om relevans, hvorefter afsenderen på grundlag af indlevelse i modtagernes viden og interesser, kan sikre at budskabet er forståeligt, informativt og i deres interesse, og hvorefter modtagerne i tillid til budskabets relevans, kan udsætte sin forståelse og endelige tolkning til alle forudsætninger herfor er tilstede.

En relevansgrammatik beskriver nu hvorledes bestemte elementer i sætningens grammatiske struktur har bestemte pragmatiske funktioner, dvs. tjener som instruktioner til modtagerne om hvorledes de skal opbygge mentale rum med emner og forhold. De syntaktisk-pragmatiske elementer i sætningen er følgende: Sætningens fundament er sætningens første led + evt. det finite verbal, noteret i [kantet parentes]; benævnelser er nominaler og relationsadverbiale; meddelelsen er den yderste del af omsagnet, dvs. et nyt led i omsagnet som ikke forudsættes

af nogen andre dele af omsagnet (det noteres med fed). En yttre sætning består så af følgende informationselementer¹:

[[fundament] + benævnelser) + (omsagn (meddelelse))

Grundprincippet for en relevansgrammatik er umiddelbart ganske simpelt og indlysende:

Afsenderen definerer i sætningens fundament den omtalte situation i forhold til modtagernes mentale baggrund ved at benævne kendte emner i en formulering der både er tilstrækkelig til udpegning og nødvendig for genkendelse, og meddeler i sætningens omsagn alt hvad der er relevant om emnet, i en formulering der ikke er stærkere end at den er sand

Ud fra dette princip kan en lang række af de grammatiske formers funktioner og betydning forklares, og teorien om bevidsthedens rum underbygges. Pragmatisk grammatik er således læren om hvilke pragmatiske funktioner de grammatiske (dvs. de morfologiske, syntaktiske og semantiske) former har i kommunikationen.

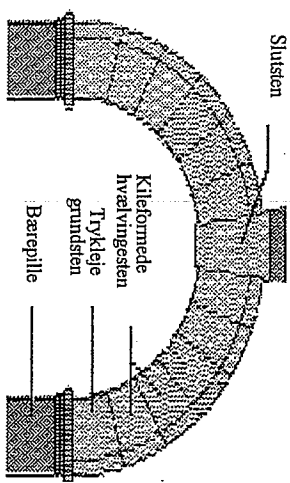
Tekster er forløb i tid

Sproglig kommunikation forløber altid i tid, dvs. i tekster som er en helhed af i tid adskilte adfærdseksponenser, hvormed afsenderen kommunikerer én sammenhængende enhed af tanker. Skriftlige tekster synes umiddelbart at være helheder i rum, men de fungerer faktisk altid kun i tid, de forudsætter en bestemt retning i læsning i tid af rækkerne af elementer, og dermed er skriftlige tekster som kommunikation også i virkeligheden forløb i tid.

Forholdet mellem dele og helhed er i tekster der forløber i tid, ikke simpelt addition. Forholdet er snarere som forholdet mellem stenene og buen i en rundbue: Buen bæres af sten som får deres evne til at svæve ved at indgå i buen. Buen kan ikke bygges uden den understøttes af et midlertidigt stillads, som kan fjernes når buen er færdig. Tekstens indhold kommer fra de dele, dvs. adfærdsenheder som sætninger og ord, som den består af, og disse dele får selv deres mening og funktion fra den tætskethed de indgår i. Afsenderen kan ikke kommunikere en meningsmæssig enhed uden modtagernes midlertidige tillid til at delene til sidst vil vise sig at indgå i en meningsmæssig helhed.

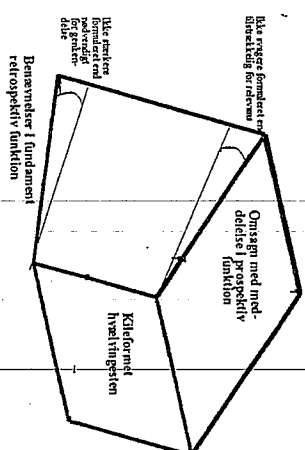
¹ Terminologisk note. Ordet *fundament* bruger jeg om det der hos Diderichsen beskrives som *fundament* + v, det svarer til det der hos andre hedder *topic* eller *thema*. Ordet *meddelelse* bruger jeg om det der svarer til det som andre kalder *rhema*, *comment* eller *focus*. Jeg har her valgt at opfinde mine egne termer for ikke at komme til at overtage nogle af de efter min mening fejlagtige begrebsfunktioner som har været brugt for de allerede eksisterende ord.

Når en tekst svarer til en rundbue, svarer hver enkelt sætning til en sten i buen. Og hver enkelt sten i buen er da også på sin vis en lille rundbue i sig selv, defineret ved vinklen mellem den kant den hviler på, og den kant den understøtter med. Hver enkelt sætning må være udformet så den passer til den tekstilte helhed den indgår i - lige som en kilesten må passe til den rundbue den indgår i. Den kant den hviler på, svarer til benævnelse i sætningens fundament (med retrospektiv funktion), og den kant den understøtter med, svarer til sætningens omsagn (med prospektiv funktion).

En tekst er som en rundbue, buen bæres af sten som får deres evne til at svæve ved at indgå i buen, tekstens mening kommer fra sætninger, som selv får deres præcise betydning fra teksten.

Det forhold at de kileformede hvælvingesten skal have en passende vinkel mellem de to kanter, svarer til det forhold at benævnelseerne ikke må være stærkere formuleret end nødvendigt for genkendelse, og at meddelelsen ikke må være svagere formuleret end tilstrækkeligt for relevans.

Den rigtige vinkel mellem kilestenens to sidekanter svarer til at benævnelseerne ikke må være stærkere end nødvendigt til genkendelse, og meddelelsen ikke svagere end tilstrækkeligt til relevans.

Her vil jeg analysere en enkelt sætning der er del af en tekst. Det er sætningen *oven paa den sidder en Hund* som er en del af heksens replik fra den her citerede begyndelse fra H. C. Andersens eventyr *Fyrtøjet*.

"28/Du skal vide, naar Du kommer ned paa Bunden af Træet, saa er Du i en stor Gang, 29/der er ganske lyst, 30/for der brænder over hundrede Lamper. 31/Saa seer Du tre Døre, 32/Du kan lukke dem op, 33/Nøglen sidder i. 34/Gaer Du ind i det første Kammer, da seer du midt paa Gulvet en stor Kiste, 35/oven paa den sidder en Hund, 36/han har et Par Øjne saa store som et Par Theekopper, 37/men det skal Du ikke byde dig om! 38/Leg giver Dig mit blaaermede Forklæde, 39/det kan Du brede ud paa Gulvet; 40/gaac saa rask hen og tag Hunden, 41/sæt ham paa mit Forklæde, 42/luk Kisten op og tag ligesaa mange Skillinger, Du vil. 43/De ere allesammen af Kobber; 44/men vil Du hellere have Sølv, saa skal Du gaae ind i det næste Værelse; 45/men der sidder en Hund, der har et Par Øjne, saa store, som et Par Møllehjul;

Denne tekst har heksen som afsender og soldaten som modtager, og den yttes på landevejen ved siden af det hule træ. For heksen og soldaten handler teksten om den virkelighed de står midt i.

Sætningen *oven paa den sidder en Hund* er et udmærket eksempel på de pragmatiske grundprincipper i brug: Ved i fundamentet med ordet *den* at aktualisere emnet 'kisten' definerer heksen den omtalte situation som den samme situation som situationen for den foregående sætning, nemlig den fremtidige situation hvor soldaten står nede i det hule træ og er gået ind ad den første dør. Og med denne benævnelse af 'kisten' som er kendt og genkendelig for

soldaten fra den foregående sætning, tager hun som afsender udgangspunkt i det som er forudsætningen for at forstå den informationsfløjtende meddelelse om hunden oven på kisten som er sætningens budskab.

Hun meddelede ham at der 'oven på (den) sidder (en hund)', hvad jeg vil kalde meddelelsen i sætningen. Det er noget som soldaten ikke ved og det er således nyt og informativt. Det er også vigtigt at se at det ikke blot er nyt og informativt, men også relevant, dvs. i modtagerens interesse at få det at vide. Hvis man læser videre, kan man se at det er relevant for soldaten at få at vide at '(hunden) sidder oven på (kisten)', for han kan ikke få pengene hvis han ikke flytter den. Sætningen har følgende informationsstruktur:

[oven på den sidder] en Hund

Benævnelsesformer

Den første del af den pragmatisk grammatik handler om sætningens benævnelser:

Afsenderen benævner med sætningens nominaler og relationsadverbialer de kendte emner i det omtalte rum i en formulering der både er tilstrækkelig til udpegning og nødvendig for genkendelse, fx: *den* (og ikke: *den store Kiste*) og *en Hund* (og hverken: *den* eller *en Bulldog*).

Benævnelser, dvs. nominaler og relationsadverbialer, kan have tre forskellige morfologiske former, både når de optræder i fundamentet og andre steder i sætningen: nøgen form (ental og flertal), indefinit form (og nøgen form og indefinit form findes både af nominaler der betegner noget konkret og tælleligt, og af nominaler der betegner noget abstrakt eller en masse) og definit form (og definit form omfatter fire forskellige undergrupper: egenavn, tryksvagt pronomen eller demonstrativ form, bestemt form, tryksvagt pronomen). Det danske morfologiske system for nominaler og relationsadverbialer kan opstilles således:

IKKE-DEFINIT		DEFINIT	
NØGEN FORM (N _n)		INDEFINIT (N _i)	
SINGULARIS	PLURALIS		
kon & tæl	kon & tæl	ind. art. (+ adj) + subst-	egenavn (N _{be})
		kon & tæl	trykstærkt pronomen eller demonstrativt
abstrakt el. masse	abstrakt el. masse	ind. art. (+ adj) + sub-	pronomen (+ adj) + substantiv (N _{be})
		strat el. masse	substantiv i bestemt form (N _{be})
			pronomen (tryksvagt) (N _{be})
NØGEN FORM (N _n)		INDEFINIT (N _i)	DEFINIT (N _d)
		IKKE-NØGEN FORM	

Benævnelses morfologiske former

Benævnelses morfologiske former kan rangordnes efter hvor stærkt formuleringen benævner det givne emne fra modtagerens bevidsthed:

svag $N_{bp} < N_{nb} < N_{bei} < N_{bi} < N_{be2} < N_i < N_{be3} < N_n$ stærk
formulering formulering

Som man kan se, kan egenavnne opfattes som enten svagere eller stærkere end demonstrative definite former, eller som stærkere end indefinitive former. Det skyldes at der kan argumenteres for at navne både er definit form og nøgen form.

Betydningen af nominalernes former kan i hovedtræk beskrives således: Nominaler i nøgne former fungerer ikke som benævnelser af afgrænsede emner i det mentale rum, men som beskrivelser af uafgrænsede forhold; nominaler i indefinit og definit form fungerer som benævnelser af stabile afgrænsede emner. Nominaler i indefinit form fungerer som meddelelse om nye emner i det omtalte mentale rum, mens nominaler i definit form fungerer som benævnelser af emner som allerede er kendt og derfor genkendelige for modtagerne i deres bevidsthed.

Funktionen af definite og indefinite benævnelser

Alle nominaler og relationsadverbier som ikke er nøgen form, fungerer som benævnelse af stabile mentale emner som allerede findes i modtagernes bevidsthed - et eller andet sted. Det er afsenderens opgave at benævne de emner der skal indgå i det omtalte rum, med en formulering der både er tilstrækkelig til udpegning og nødvendig for genkendelse. Det kan illustreres med et par eksempler.

Lige før heksen ytrer sætningen *35/oven paa den sidder en Hund*, er der i soldatens opmærksomhedsfelt kun de prægnante led fra det foregående opmærksomhedsfelt, nemlig emne, subjekt og det meddelte fra den sidste sætning: *34/Gaaer Du ind i det første Kammer, da seer du midt paa Gulvet en stor Kiste*, dvs. enhedene 'du' og 'en stor kiste'. Når heksen nu vil tage udgangspunkt i 'Kisten', skal hun benævne en enhed som er givet information for soldaten. I det tilfælde er det tilstrækkeligt for at soldaten kan genkende den, at bruge formuleringen *den*, for der er ikke andre fælleskønsenheder i opmærksomhedsfeltet.

Når hun på den anden side vil benævne 'hunden' som hun selv ved sidder på kisten, er det for soldaten et emne som han ikke kan hente andre steder fra end det mentale lager; den eksisterer hverken i hans baggrundsviden eller i opmærksomhedsfeltet. Når heksen skal vælge en formulering der er stærk nok, men ikke stærkere end nødvendigt, for genkendelse, må hun vælge indefinit form, *en Hund*, og det signalerer så til soldaten at det er et nyt emne i det omtalte rum.

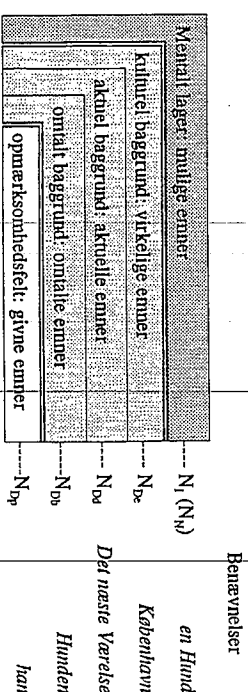
Når heksen i 36/ vil nævne hunden, kan hun sige *han* om den, for den indgår nu som emne i soldatens opmærksomhedsfelt, men når hun i 40/ igen vil nævne hunden, er den gledet ud af hans opmærksomhedsfelt, for det rummer kun 'forklædet', 'du' og 'gulvet'. Derfor må hun benævne 'hunden' med den definite form som er tilstrækkelig til genkendelse: den bestemte form, *gaae saa rask hen og tag Hunden*. Når heksen vil nævne det værelse hvor der er en kiste med sølvpenge, vil en bestemt form ikke være tilstrækkelig, for *Værelset* ville blot henvise til kammeret med kobberpengene. Hun må altså bruge den stærkere demonstrative og specificerede form: *det næste Værelse*.

Når endelig fortælleren i en anden tekst vil benævne 'byen hvor Struensee-regimentet residerer', er egennavnet den formulering der er stærk nok, men ikke stærkere end nødvendigt for modtagernes genkendelse:

1772 2/Hanmen over Struensee-regimet når nye højder. 3/København summer af tryger om Struensee og drømmingen, statskaplaner, mishandlinger af kongen og den lille kronprins Frederik.

Man kan illustrere afsenderens benævnelse af et genkendeligt emne ved en formulering der ikke er stærkere end nødvendig for genkendelse ved at se valget af benævnelsens morfologiske form som styret af i hvilket område af bevidstheden modtagerne skal finde emnet: Tryksvage pronominer benævner givne emner fra den foregående sætnings opmærksomhedsfelt; definite former benævner kendte emner fra modtagernes mentale baggrund, og ikke-definite former benævner nye emner fra modtagernes mentale lager af mulige emner.

Den mentale baggrund kan dernæst inddeles i 3 lag svarende til de 3 resterende definite former, bestemt form, demonstrativ form og egennavne, som jeg vil kalde hhv: den omtalte baggrund, den aktuelle baggrund og den kulturelle baggrund.

De 5 forskellige nominale former, N_{op} , N_{os} , N_{oa} , N_{ok} og N_p , benævner emner fra 5 forskellige områder i bevidstheden: opmærksomhedsfelt, omtalte, aktuel og kulturel baggrund og det mentale lager.

Den omtalte baggrund indeholder de emner der har været nævnt tidligere i det foregående afsnit af teksten, og normalt er der så få af dem at det vil det være tilstrækkeligt at henvise til dem med bestemt form. Den aktuelle baggrund indeholder dels emner som ikke har været udtrykkeligt nævnt i det sidste afsnit, men som modtagerne i den aktuelle situation på grundlag af hele den foregående tekst kan huske eller slutte sig til, dels en repræsentation af kommunikationsituationens parter selv. Af disse aktuelle emner er der som regel så mange at afsenderen må bruge demonstrativ form for at benævne dem så modtagerne kan genkende dem. Den kulturelle baggrund omfatter så emner som afsenderen antager at modtagerne allerede kender fordi de er enestående i den kultur kommunikationen foregår i, fx kongen, jorden, solen. Ofte vil disse

emner blive benævnt med egenavnene. ... *veg de tilbage og faldt til jorden. I tidernes morgen, før Jorden blev til, København summer af rygter om Struensee og dronningen, statskaptaner, misblanding af kongen og den lille kropspluts Frederik.*

Betydningen af nøgne former

De nøgne former benævner ikke emner der allerede er kendt af modtagerne, men beskriver mulige forhold eller emner i et mental rum. Som morfologisk kategori har nøgen form, N₀, flere forskellige betydninger afhængigt af hvilken syntaktisk rolle nominalen i nøgen form spiller. Mulighederne kan opstilles i følgende oversigt:

I. Nominaler i idiommer og trykforbindelser: inkorporeret mening:

...*log hensyn til; fordrager lungebetændelse;*

II. Nominaler i kompositionelle helheder (ikke-idiomatiske helheder):

A. pseudonavn: møveri

Model siger:

B. i nominalsætninger, vokativ og overskrifter: både benævnelse og meddelelse:

Kære borgmester: God aften: Lydavis næste år. Overlæger beklager;

C. som sætningsled

1. prædikativer: status-betydning 'subjektet har den status at være...': *Han er klov:*
Så blev det efterår.
2. nominaler i præpositionsforbindelser: ... *en papa med høj hat*
3. subjekter (abstrakt/masse/flertal)

i. grammatisk subjekt: generisk betydning 'for enhver gælder per definition...':

Pneumokokker forårsager lungebetændelse

ii. egentligt subjekt: 'vilkårlig mængde eller antal':

Der har været statsmænd...

Nominaler i nøgen form kan kun optræde som subjekter hvis de betegner en masse eller noget abstrakt (et forhold), fx *nyvalg, vand*, eller hvis de betegner flertal, fx *bakterier*. Jeg har ikke fundet, og jeg tror ikke man kan finde nøgne former som subjekt af nominaler der betegner

konkrete emner i enial uden for pseudonavnene, avisoverskrifter og ordsprog, fx *Hund bitt af postbud.*

Hvis subjekter der betegner en masse, noget abstrakt eller står i flertal, står i nøgen form angiver det at de skal opfattes generisk, hypotetisk eller modal, dvs. at de ikke benævner et bestemt element af en kategori, men alle af kategorien, og at udagnet tilsvarende gælder for alle emner af kategorien og til enhver tid inden for enten mulighedsrummet, et hypotetisk rum eller et modal rum. Eksempler: *medmindre nyvalg udskrives, Gammel kærlighed rustes ikke; Bakteri-er er resistente når de bliver modstandsdygtige overfor en antibiotika, der tidligere slog dem ihjel; Pneumokokker forårsager lungebetændelse.*

Man lægger mærke til at det generiske, hypotetiske eller modale rum defineres af hele fundamenter i sætningen, ikke af subjektet alene. Man kan også lægge mærke til at generisk betydning også fremkommer med subjekt i indefinit form, fx *El barn skal ikke langt op i skolealderen før gruppens påvirkning er stærkere end lærerens, hvis påvirkningerne er modsatrettede.*

Prøv at se hvilke former den generiske betydning kan have i denne tekst:

3/LØVE

4/PATTEDYR

5/ORDEN *carnivora* 6/FAMILIE *feline* 7/SLÆGT & ART *panthera leo*
8/Løven, 9/der kaldes dyrenes konge, 8/var engang almindelig i Afrika, Asien og dele af Europa.
10/Nu findes den næsten udelukkende i Afrika, 11/hvor den er fredet.

12/Løven er den største og kraftigste af alle Afrikas rovdyr. 13/En han i sin bedste alder er et imponerende syn. 14/Hos unge hanner har manken almindeligvis den samme farve som resten af pelsen, 15/men den bliver mørkere med alderen 16/og gamle hanner kan have næsten sort manke.

Her har både de nøgne former 3/løve, 14/unge hanner og 16/gamle hanner, den indefinit form 13/en han i sin bedste alder, og de definite former, 8/Løven, 10/den har alle generisk betydning. Hvad er nu forskellen på brugen af disse tre former for den i grunden samme betydning?

Wallace Chate (1970) har fremstillet den teori at forskellen på meningen med *An elephant* *likes peanuts* og *The elephant* *likes peanuts*, som begge har generisk betydning, er den at klassen af elefanter i den anden sætning anskues som et uddifferentieret hele, dvs. som et aggregat, mens den i den første anskues generisk som en klasse sammensat af enkeltstående individer. Han tilføjer at aggregatbetydning kun findes hvis verbet angiver generiskhed (og det er jeg helt enig i), og at aggregatbetydning kun findes ved tællelige emner (ikke ved masser og abstrakter). Det sidste er helt oplagt ikke gyldigt for dansk, fx *Kærligheden er en stærk kraft i livet; Sandet er tungere end vandet.*

Men selve hovedteorien vil jeg også betvivle; jeg kan ikke se at der skulle være nogen som helst forskel på hvorledes *løve*, *en han* og *løven* ansues i citatet ovenfor, som hhv. aggregat og klasse. Forskellen kan kun forklares ved deres placering i teksten. I 3/ defineres det omtalte rum som et generisk rum, hvor der ikke siges noget om enkelthvidder, men kun om ethvert individ i en klasse; dette generiske rum holdes ved lige med nøgen form der betegner nye klasser i 5/-7/. Med den definite form i 8/ benævnes så et af emnerne fra den oprindelige klasse, nemlig 'løven' i det allerede kendte omtalte generiske rum. I 8/ ville formen *dén* på den anden side ikke være tilstrækkelig til genkendelse, derfor formen *løven*.

Som den sidste mulighed kan nøgne nominaler (der betegner en masse, noget abstrakt eller står i flertal) være egentligt subjekt i en *der*-konstruktion: *Der kom vand ind i køleren*. Betydningen af denne form er at det nøgne nominal henviser til en vilkårlig mængde eller et vilkårligt antal af den omtalte kategori. Det gælder for disse nøgne former at man uden nogen ændring i indholdet kunne have indsat *noget* ved masse-betegnelserne og *nogle* ved flertalsordene, fx *Der kom noget vand ind i køleren*. Eksempler på vilkårlig mængde-betydning er: *der indføres frihandel*; *Der var ikke frugtbar jord i Udgård*; *der har været slasmen*; *der er fjendtlige organismer i kroppen*; *der er kun små effektivitetsgevinster*; *der var store grønne enge*; *der strømmede rivende elve*.

Literatur

Chafe, Wallace L. 1970. *Meaning and the Structure of Language*. Chicago: The University of Chicago Press, Chap 14.